

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ДЕОНТОЛОГІЧНІ ЗНАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

РУДАНЕЦЬКА Оксана Стефанівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права факультету управління, економіки та права Львівського національного аграрного університету

МУЗИКА Ярослав Іванович - кандидат юридичних наук, в. о. доцента кафедри права факультету управління, економіки та права Львівського національного аграрного університету

УДК 340 (073): 34:159.9
DOI 10.32782/EP.2021.4.25

В статті представлено авторський аналіз причин трансформації теоретико-правових і деонтологічних знань, що обумовлено глобальними преобразованиями соціальної реальності.

Указано, що поява нових знань, технічних відхилень, глобальних кризисів і загроз змінюють окремі інститути цілостної системи, не наносять юриспруденції настільки сильного коливання, щоб зсунути основний правовий центр (правові принципи і ідеологічні напрями), однак здатні трансформувати правові знання, оновити поняття і змінити умовні висновки.

Доказано, що в глобалізованому суспільстві трансформаційний процес є неопределеним. На етапі формування правової реальності або правової норми ми не можемо чітко передбачити зовнішні фактори, в якій мірі впливають на суспільні правові відносини, також неможливо передбачити їх силу і зміну вказаного явища під впливом різних факторів. Синергетичний підхід надає досліднику можливість урахувати всі ці непередбачені особливості.

Сучасні теоретико-правові і деонтологічні знання підлягають трансформації, причиною таких змін в глобалізованому суспільстві є наступне: зміни знань походять, тому що змінюється сама наука, як опис, пояснення і прогнозування розвитку

процесів і явищ дійсності; юриспруденція поповнюється новими категоріями, поняттями, а загальнонаукова дисципліна повинна забезпечити їх дефініційним супроводженням, деонтологія морально-етическої атрибутикою; оновлюється методологічний інструментарій правової науки; причиною трансформації теоретичних і деонтологічних знань є зміна аксіологічних цінностей людської цивілізації, інших суспільних норм.

Ключові слова: теорія держави і права, юридична деонтологія, правові знання, методологія, глобалізоване суспільство, трансформація.

Постановка проблеми

Правові знання є похідними від загальної родової категорії соціологічних знань. Їх особливість проявляється не тільки у сфері, але й практичних патернах реалізаційної цінності. Правова і соціальна реальність підлегла змінам темпоральних складників, будь-які явища сучасної реальності співвідносяться з новітніми атрибутами суспільства. Основне питання співвідношення буття і знання в праві трансформується в контекст практиології. Доведено зв'язок знання та практики, але кожна зміна цих характеристик тягне зміну суміжного елемента.

Тому проблема вектора трансформаційних змін, його інтенсивності в правовому знанні та практиці набуває аксіоматичного та аксіологічного характеру. Науковий ана-

ліз новітніх знань трансформує теоретичну юриспруденцію та оновлює правові знання, категорії, видові особливості та методологічний інструментарій. Такі зміни разом з галузевими девіаційними проявами впливають на практичну складову культури правозастосовувача, таким чином у загальному зумовлюючи трансформацію деонтологічних знань та проявів.

Новітні напрямки розвитку української правової системи вимагають ефективної підготовки фахівців у сфері права, державного управління, правоохоронної діяльності тощо, котрі можуть вирішувати комплексні правові питання у практикологічному контексті. У межах освітнього процесу фахової підготовки продовжується аналіз можливих удосконалень викладання підготовки та викладу структурного наукового матеріалу. Юриспруденція позбавлена ustalених знань, вона завжди вимагає динаміки та активного пошуку, що зумовлена потребою забезпечення практичних викликів суспільного життя та видозміни державно-правових явищ.

Загальнотеоретична юриспруденція, філософія права, юридична деонтологія завжди будуть фундаментальними науками, котрі мають бути вивчені та проаналізовані юристами практиками та й здобувачами освіти. Предмет, метод та структура таких наукових дисциплін створює фундамен знань для всіх юридичних напрямків. Вони формують методологічну та аксіологічну основу галузевого правознавства.

Стан дослідження

Питання оновлення юриспруденції як галузевої, так і загальнотеоретичної і філософської було предметом уваги багатьох науковців. Проте в більшості випадків йшлося про оновлення навчальних дисциплін в окремій галузі юридичних знань. Серед публікацій з цієї тематики слід відзначити роботи вітчизняних учених О. Голікова, Ю.Гоцуляка, І. Жаровської, С. О. Телешуна, І. В. Рейтеровича, О. Сушко, В. Стоякіна, С.Сливки, О. В. Лісничука, В. Ковальчука, В. Новохацького та ін. Однак проблематикою трансформації комплексу теоретичних

та деонтологічних знань вітчизняна наука похвалитися не може.

Метою цієї статті є репрезентований авторський аналіз причин трансформації теоретико-правових та деонтологічних знань, що зумовлено глобальними перетвореннями соціальної реальності.

Виклад основних положень

З емпіричної точки зору, процеси, що відбуваються на території України, не в останню чергу пов'язані зі специфічною пострадянською правовою культурою, яка полягає та маніфестується в сутнісно відмінній (порівняно із західною правовою культурою) конфігурації правових практик типового повсякденного актора, а також у відмінних від класичних конфігурацій нормативності та девіантності, нормальності та ненормальності [1].

Зміна правової реальності не вказує на автоматичну девіацію. Скоріше правові знання трансформаційного періоду можна вважати невизначеними. Оскільки загалом юридичні принципи, правова ідеологія, вектор розвитку права, соціуму та демократії не зазнає суттєвих змін. Ціннісні категорії, що здобуті цивілізованими народами, претендують на усталену практику. Проте поява новітніх знань, технічних відхилень, глобальних криз та загроз змінюють окремі інститути цілісної системи, не завдаючи їй настільки сильного коливання, щоб зрушити основний правовий центр.

Для порівняння слід зазначити, що в національній соціальній реальності революційні змінні правові трансформації вже відбувалися, і пов'язано це було з розпадом попередньої держави, де внаслідок зміни територіальної складової відбулася суттєва ідеологічна зміна. Колективна ідеологія парадигмально змінюється на громадянське суспільство, відкидається догма пролетаріату та запроваджується право приватної власності, комуністична держава відмирає як пережиток минулого, натомість приходить прагнення побудови правової та соціальної держави. Це демонстрація того, що право в час радикальних перетворень не підлягає трансформації, а абсолютній змі-

ні. Сучасна глобальна епоха не вимагає і не потребує таких різновекторних змін, вони мають більш широкий та виважений характер.

Сучасні теоретико-правові та деонтологічні знання підлягають трансформації. Визначимо, у чому полягають причини таких змін у глобалізаційному суспільстві.

По-перше, зміни відбуваються, тому що змінюється сама наука. Як мотивують провідні теоретики, «поняття «наука» включає суму наукових знань про дійсність, що утворюють у сукупності наукову картину світу, а також діяльність з набуття цих знань, метою якої є опис, пояснення та прогнозування розвитку процесів і явищ дійсності, тобто в широкому розумінні – її теоретичне відображення»[2]. Затребуваність теоретичної науки зумовлена тим, що правовий масив набуває дуже широкої форми і сконцентруватися лише на галузевому законодавстві нині не випадає можливим. Суспільні відносини мають складний характер, не вичерпуються однотипним використанням, тому нині особливо необхідний науковий інструментарій у світлі понятійно-категоріального і структурованого масиву інформації.

«Атрибути правового буття розкриваються і розгортаються у різних сферах життя людини, але не створюються верховною волею. Саме тому політична воля правителя (навіть тоталітарного) має враховуватися при створенні норм із соціальним життям, інакше він ризикує створити право без правовідносин і втратити зв'язок держави та громадянина. Дія позитивного закону корелюється напряду із особливостями суспільного життя» [3, с.216]. Отож юридична наука не може отримати тільки «сухе» нормативне забарвлення, загальнотеоретична юриспруденція без морально-етичних настанов деонтологічного характеру є мертвою та недієвою. Без останньої юридична наука не може перетворитися на живе право, яке за Є. Ерліхом є «не в правових положеннях усталене право, яке все-таки опановує життям. Джерелами його пізнання є, у першу чергу, сучасні документи, безпосереднє спостереження життя, торгівлі і підприємництва, звичок і звичаїв, усіх союзів

як юридично визнаних, так і правом пропущених і обійдених, а також ще й юридично не погоджених» [4, с. 214]

По-друге, зміна досліджуваного масиву знань поповнюється новими категоріями, поняттями. «Нові наукові відкриття в кінці ХХ ст. і початку ХХІ ст. підняли ряд питань, що стосуються етики та прав людини, зокрема, у галузі генної інженерії, а також щодо трансплантації органів і тканин. Питання про саму природу життя і про можливість захисту і якості життя людини доводиться вирішувати в результаті технічних досягнень у кожній з цих областей» [5, с.137]. Нині можна говорити, що нові знання сформували четверте покоління прав людини, «це незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, що ґрунтується на автономії в межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії. Права четвертого покоління вирішують можливості сутності і життя людини, що є невід'ємною частиною сучасного буття в світовому масштабі» [6, с.23].

Теоретична юриспруденція повинна забезпечити їх дефініційним супроводом, а деонтологія морально-етичною атрибутикою. Такі новітні відносини як гендерна ідентичність у контексті зміни статі, наявності третьої статі «Х», захисту прав трансгендерних осіб, статусу людей з особливою сексуальною орієнтацією тощо, вимагає від сучасного права не тільки понятійного дефініціювання, але й обґрунтування виважених, правоповажних позицій з боку держави та суспільства.

Важливо згадати появу таких нових відносин як інформаційні, котрі « під впливом розвитку цифрових технологій еволюціонують та зазнають змін і права людини, у результаті чого можемо говорити про формування нової, особливої за змістом та внутрішніми характеристиками, категорії прав людини, ба, навіть покоління» [7, с.35]. Зокрема, автори досить сміливо заявляють про появу такого права, як право доступу до мережі Інтернет, право на свободу вираження там поглядів і навіть право бути забутим в Інтернеті.

По-третє, оновлюється методологічний інструментарій правової науки. Розкриття нових можливостей у юриспруденції здій-

снюється саме завдяки появі новітніх методів та підходів. Як визначають професори В. А. Яценко, О. М. Балинська, «пошуки сприяють збагаченню та значному оновленню методологічних орієнтирів у праві. Попри різне сприйняття, діалектика залишається атрибутивним методологічним чинником дослідження права, але не в її односторонньому трактуванні, а як комплексний регулятивний чинник» [8, с.13].

У глобалізованому суспільстві трансформаційний процес є невизначеним. На етапі формування правової реальності чи правової норми, ми не можемо чітко передбачити, які зовнішні чинники, якою мірою повпливають на суспільні правовідносини, також неможливо передбачити їх силу та зміну вказаного явища під впливом різних чинників. Синергетичний підхід надає досліднику можливість врахувати всі ці непередбачені особливості. Зокрема, для репрезентації візьмемо юридичне усталене поняття – виборче право. У той час як більшість напрямів наукового аналізу присвячували увагу забезпеченні ефективності та легітимності виборчого процесу, криза глобального суспільства, зумовлена пандемічною загрозою COVID-19, продемонструвала затребуваність новітніх знань та категорій. За допомогою зміни методологічного інструментарію через впровадження синергетичної парадигми можливо актуалізувати знання щодо електронних виборчих процесів, цифрової освіти виборців, таємності електронних засобів інформації тощо.

І наостанок, четвертою причиною трансформації теоретичних та деонтологічних знань є зміна аксіологічних цінностей людської цивілізації, інших соціальних норм. Право не є єдиним регулятором суспільних відносин, хоча й відрізняється тим, що має загальнообов'язкову силу та механізм примусового виконання юридичних правил. Не менш вагомим для функціонування спільноти, громади та окремої людини є інші норми, зокрема релігійні, моральні, етичні, технічні, корпоративні. За дослідженням центру Разумкова, впродовж 2010-2020рр. частка віруючих серед дорослих громадян України становила в серед-

ньому 70%. Водночас, дослідження 2014р. зафіксувало зростання, порівняно з “довоєнним” 2013р., числа віруючих з 67% до 76% – що є характерним для суспільства, що опинилось у стресовій ситуації. Цей показник досі залишається найвищим за всі роки спостережень; надалі він знижувався і наразі становить 68% опитаних (від 88% жителів Заходу країни до 55% жителів Півдня) [9]. Хоча ці правила і змінюються набагато довше та проблемніше, ніж можуть трансформуватися писані правові норми, однак усе ж вони піддаються такому впливу.

Фахівці вказують, що стрижневі тенденції видозміни релігійних цінностей, що безпосередньо здійснюють вплив на правосвідомість, правову культуру особи та правову систему окремої держави наступні: демократичні та гуманістичні цінності, що починають займати домінуючу роль у світовому правопорядку; змінюються місцеві традиції та релігійні цінності, проходить «взаємопереплетення» глобальних та релігійних цінностей різних культур; особиста свобода людини проєктується як домінуюча цінність; простежується виражена різнополярність релігійних норм як підґрунтя правового регулювання; формуючий вплив вікового фактора на сприйняття новітніх глобалізаційних цінностей та значення релігійних норм як регулятора суб'єктивної поведінки» [10, с.64].

Для прикладу візьмемо хоча б релігійні норми. У спеціальному посланні церкви у 2020 році, що стосується зміни ціннісних характеристик життя людини, вказується, що православні християни мають підтримувати дискурс прав людини не тому, що він цілковито відповідає Божому замыслу про Його творіння, а тому, що він плекає почуття недоторканної унікальності кожної людини та пріоритету блага людини над національними інтересами. Мова прав людини забезпечує правову й етичну грамотність, на основі якої всі сторони, як правило, можуть дійти певного спільного знаменника. Ця мова призначена зцілювати розділення в тих політичних спільнотах, де мають співіснувати люди з дуже різними переконаннями. Вона уможливорює спільну практику шанування безкінечної й невід'ємної

гідності кожної людини [11]. Релігія відходить від радикалізму та готова до дискурсу щодо реалізації права. Так, за допомогою таких гуманістичних дебатів вдалося погодити питання продовження життя шляхом медичних засобів, вказавши, що уникнення можливості продовження життя не є евтаназією. Таким чином, це первинний етап до узгодження права на смерть у правовому та теологічному розумінні.

Висновок

Поява новітніх знань, технічних відхилень, глобальних криз та загроз змінюють окремі інститути цілісної системи не завдаючи юриспруденції настільки сильного коливання, щоб зрушити основний правовий центр (правові принципи та ідеологічні спрямування), проте здатні трансформувати правові знання, оновити поняття та змінити умовиводи.

Сучасні теоретико-правові та деонтологічні знання підлягають трансформації, причини таких змін у глобалізаційному суспільстві полягають у наступному: зміни знань відбуваються, тому що змінюється сама наука, як опис, пояснення та прогнозування розвитку процесів і явищ дійсності; юриспруденція поповнюється новими категоріями, поняттями, а загальнотеоретична наука повинна забезпечити їх дефініційним супроводом, деонтологія морально-етичною атрибутикою; оновлюється методологічний інструментарій правової науки; причиною трансформації теоретичних та деонтологічних знань є зміна аксіологічних цінностей людської цивілізації, інших соціальних норм.

Література

1. Голяков О. С. Знання та практики: діяльнісне конструювання відомого та невідомого (на прикладі правової обізнаності) *Український соціум*. 2017. № 3. С. 20-32
2. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
3. Гоцуляк Ю. В. Онтологічне праворозуміння в соціологічній доктрині права *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2020. Вип. 60. С. 215-218.
4. Ерліх Є. Основи соціології права ХХІ ст. Дослідження живого права. *Проблеми філософії права*. 2005. Том III. № 1–2. С. 211–220.
5. Корнієнко І. В. Історичні етапи розвитку поколінь прав людини *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – Т. 1. – С. 136-138.
6. Закаль О.О. Концепція захисту кліматичних прав людини. *Науково-практичний журнал «Екологічне право»*. 2019. Вип. 4. С.22-25.
7. Попович Т. П., Шаварин А. Т. Права людини, пов'язані з розвитком цифрових технологій: окремі аспекти *Конституційно-правові академічні студії*. 2020. Вип. 1. С. 30-36.
8. Яценко В. А., Балинська О. М. Методологічна парадигма сучасної правової науки в Україні *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 4 (10). С. 12-20
9. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. Особливості релігійного і церковно-релігійного самовизначення громадян України: тенденції 2000-2020 рр. (Інформаційні матеріали) URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_religiya.pdf
10. Palahuta V., Zharovska I., Kovalchuk V., Skliar A. Anthropological justification of the modern change of axiological determinants under the influence of religious factors *Amazonia Investiga*. 2020. V. 9 Is. 31: 64 P. 64-70
11. FOR THE LIFE OF THE WORLD. Toward a Social Ethos of the Orthodox Church. 2020. URL: https://www.goarch.org/social-thos?p_p_id=56_INSTANCE_km0Xa4sy69OV&p_p_lifecycle=0&p_p_state=

АНОТАЦІЯ

У статті репрезентований авторський аналіз причин трансформації теоретико-правових та деонтологічних знань, що зумовлено глобальними перетвореннями соціальної реальності.

Вказано, що поява новітніх знань, технічних відхилень, глобальних криз та загроз змінюють окремі інститути цілісної системи, не завдаючи юриспруденції настільки сильного коливання, щоб зрушити основний правовий центр (правові принципи та ідеологічні спрямування), проте здатні трансформувати правові знання, оновити поняття та змінити умовиводи.

Доведено, що у глобалізованому суспільстві трансформаційний процес є невизначеним. На етапі формування правової реальності чи правової норми, ми не можемо чітко передбачити, які зовнішні чинники, якою мірою впливають на суспільні правовідносини, також неможливо передбачити їх силу та зміну вказаного явища під впливом різних чинників. Синергетичний підхід надає досліднику можливість врахувати всі ці непередбачені особливості.

Сучасні теоретико-правові та деонтологічні знання підлягають трансформації, причини таких змін у глобалізаційному суспільстві полягають у наступному: зміни знань відбуваються, тому що змінюється сама наука, як опис, пояснення та прогнозування розвитку процесів і явищ дійсності; юриспруденція поповнюється новими категоріями, поняттями, а загальнотеоретична наука повинна забезпечити їх дефініційним супроводом, деонтологія морально-етичною атрибутикою; оновлюється методологічний інструментарій правової науки; причиною трансформації теоретичних та деонтологічних знань є зміна аксіологічних цінностей людської цивілізації, інших соціальних норм.

Ключові слова: теорія держави і права, юридична деонтологія, правові знання, методологія, глобалізоване суспільство, трансформація.

THEORETICAL AND LEGAL AND DEONTOLOGICAL KNOWLEDGE IN CONDITIONS OF TRANSFORMATIONAL CHANGES

The article was represented by author's analysis of the reasons for the transformation of theoretical and legal and deontological knowledge, due to global transformations of social reality.

It is indicated that the emergence of the latest knowledge, technical deviations, global crises and threats change individual institutions of a holistic system without causing such a strong vibration to move the main legal center (legal principles and ideological directions), however, able to transform legal knowledge, update the concept and change the teases .

It is proved that in a globalized society, the transformational process is uncertain. At the stage of formation of legal reality or legal norm, we can not clearly predict which external factors to which are rapidly focusing on social relations, it is also impossible to predict their strength and change the indicated phenomenon under the influence of various factors. The synergetic approach provides the researcher to take into account all these unforeseen features.

Modern theoretical and deontological knowledge is subject to transformation, the reasons for such changes in globalization society are as follows: knowledge changes occur, because the science itself is changing, as a description, explanation and forecasting of the development of processes and phenomena of reality; Jurisprudence is replenished with new categories, concepts, and general authentic science should provide them with definition support, deontology by moral and ethical attributes; updated methodological instrument of legal science; The reason for the transformation of theoretical and deontological knowledge is to change the axiological values of human civilization, other social norms.

Key words: State and law Theory, Legal Deontology, Legal Knowledge, Methodology, Globalized Society, Transformation.